

DE NIEUWE WET OP VERBLIJFSCO-ouderschap

een pleidooi voor meer rechtvaardigheid in de existentiële relatie tussen gescheiden ouders en hun kinderen?

Ann Vereecken

Eindopdracht Basisopleiding Contextuele Hulpverlening Leren over Leven.

1. INLEIDING

Vanuit mijn werk als scheidings- en ouderschapsbemiddelaar in een centrum algemeen welzijnswerk word ik vaak geconfronteerd met scheidende koppels of reeds gescheiden ex-koppels. Het valt me steeds weer op dat de kinderen die ze hebben, een zeer belangrijke plaats innemen in hun scheidingsproces. Er moet niet alleen een duurzame gezags- en kostenregeling uitgewerkt worden, maar ook een verblijfsregeling.

De verblijfsregeling wordt als een zeer belangrijk punt ervaren. Scheidende ouders zijn bezorgd over hun kinderen, maar ook over de toekomstige band die ze met hun kinderen zullen hebben. Er is de vrees voor de vervreemding van hun kinderen, het moeten missen van een deel van hun ontwikkeling en bovenal de angst om in hun zelfbeeld als ouder geschaad te worden. Vanuit deze bezorgdheden wensen ouders vaak een zo volwaardig mogelijk contact te behouden met hun kinderen na de scheiding. Dit resulteert in een grotere vraag – voornamelijk van vaders - naar een gedeelde verblijfsregeling.

Mede door deze maatschappelijk evolutie is er een wet goedgekeurd (verschenen in het Belgisch Staatsblad van 4 september 2006) die een gelijkmatig verdeelde huisvesting bevoorrecht voor kinderen van wie de ouders gescheiden zijn.

Veel welzijnswerker- scheidingsbemiddelaars bekijken deze wet met argusogen. Men heeft begrip voor de goede bedoelingen, maar men vreest voor de gevolgen ervan.

In dit eindwerk wil ik dit thema uitwerken.

Eerst geef ik een situering van mijn werkcontext, waarbij ik beknopt inga op wat scheidingsbemiddeling en wat ouderschapsbemiddeling is.

Daarna ga ik in op de relevante passages van de nieuwe wet, waarna ik summier de kritiek belicht vanuit scheidingsbemiddeling en vanuit wetenschappelijk onderzoek.

Vervolgens wil ik de wet linken aan het contextuele gedachtegoed. Wat is in relationeel opzicht rechtvaardig voor kinderen? Hoe zit het met de loyaliteiten en de betrouwbaarheid van ouders voor kinderen?

Tot slot koppel ik hier een algemene conclusie aan.

Bij het uitwerken van dit thema wens ik vooral te focussen op de kinderen, omdat zij de meest kwetsbare partij zijn in het verhaal, waardoor hun belangen op de eerste plaats komen.

Met dit eindwerk heb ik niet de bedoeling een vergelijkende studie te maken tussen scheidingsbemiddeling en contextuele hulpverlening. Het lijkt me absoluut een boeiend thema, maar dit onderwerp alleen al zou voldoende stof opleveren voor een op zichzelf staand eindwerk.

2. **SITUERING WERKCONTEXT: SCHEIDINGS- EN OUDERSCHAPSBEMIDDELING**

2.1 Scheidingsbemiddeling – model contrapunt

Scheidingsbemiddeling (in Nederland: mediation) is een proces waarbij een bemiddelaar partners, die beslist hebben om te scheiden, helpt te onderhandelen over alle wettelijk te regelen onderwerpen n.a.v. een (echt)scheiding. Het uiteindelijke doel is het opmaken van een duurzame schriftelijke overeenkomst, die door een bevoegde rechtbank kan bekrachtigd worden. De overeenkomst bevat inhoudelijk volgende thema's: roerende goederen (voorwerpen en geld), onroerende goederen en evt. persoonlijk onderhoudsgeld. Als er kinderen zijn bestaat de ouderschapsovereenkomst uit drie delen: gezagsregeling, verblijfsregeling en kostenregeling.

Het model contrapunt (zie Renders Mia, 1999) is opgebouwd rond twee centrale begrippen: ethiek en efficiëntie.

De drie pijlers die het model onderbouwen zijn ethiek, communicatie en onderhandelen.

a) Ethiek: drie principes

De ethiek moet in de bemiddelingscontext begrepen worden als een bepaalde filosofie, een bepaalde manier van werken die gehanteerd wordt door de bemiddelaar. Het model contrapunt schuift drie ethische principes naar voor:

- Beide cliënten nemen zelf beslissingen: de bemiddelaar bewaakt andermans onderhandelingen, maar mengt zich niet inhoudelijk in de beslissingen. De cliënten dragen m.a.w. zelf de verantwoordelijkheid voor de inhoud van hun onderhandelingen.
- Beide cliënten hebben evenveel invloed op het kiezen van een oplossingskader, op de beslissingscriteria, op de onderhandelingen en op de scheidingsafspraken. Geen van beiden maakt misbruik van eventuele machtsposities. De bemiddelaar bewaakt dit evenwicht en zet zich voor beide partijen even veel in.
- Beide cliënten zijn grondig geïnformeerd: de bemiddelaar is verantwoordelijk voor open informatie over de persoonlijke, materiële en financiële situatie van beide betrokkenen. Bovendien verstrekt hij extra informatie die relevant is voor het onderhandelingsproces (wet, wetenschap, opvoeding, financiële informatie,...).

b) Communicatietheorie

Om de drie ethische principes bewust en gericht te realiseren, hanteert het model contrapunt de communicatietheorie van Watzlawick als denkkader. Vier van de vijf axioma's worden vertaald naar de bemiddeling:

‘Alle gedrag is communicatie’ wordt geïnterpreteerd als: ‘Wie is schuldig? is irrelevant’.

‘Communicatie heeft een inhouds- en een betrekkningsniveau’ wordt vertaald naar: ‘Mensen zeggen zonder woorden iets over zichzelf en de ander’.

‘Elke interpunctie is willekeurig’ wordt begrepen als: ‘Wie heeft gelijk? is irrelevant’.

‘Communicatie verloopt complementair of symmetrisch’ wordt vertaald naar: ‘Mensen stellen zich leidend of volgend op’.

c) Efficiëntie: interested based onderhandelingsmethode

De interested based onderhandelingsmethode is geïnspireerd op het werk van Roger Fisher en William Ury: ‘Getting to yes. Negotiating agreement without giving in’ (1981), vertaald in het

Nederlands onder de titel ‘Excellent onderhandelen’ (1994). Deze methode wordt in een context van scheidingsbemiddeling als efficiënter ervaren dan de positional based methode.

Laatstgenoemde methode vertrekt vanuit ‘positions’, standpunten. Men neemt een bepaald standpunt in, waarbij men op zoek gaat naar rationele argumenten om de ander te overtuigen.

‘Interests’, vrij vertaald als bezorgdheden en betrachtingen, vertrekken niet vanuit een stellingname, maar vanuit datgene wat iemand in een probleemsituatie fundamenteel belangrijk vindt. Dit is complexer, genuanceerder, maar moeilijker te verwoorden dan een eenduidig standpunt. Het gaat om wensen, noden, interesses, kwetsuren, angsten, enzovoort. Het gaat als het ware over de motieven en beweegredenen die schuilgaan achter een standpunt.

Een voorbeeld:

De vrouw van een koppel in scheidingsbemiddeling neemt het volgend standpunt in: ‘Ik wil dat de kinderen bij mij gedomicilieerd blijven na de scheiding.’ (= standpunt). Bezorgdheden en betrachtingen die hierachter schuilen, kunnen zijn: ‘Ik ben bang dat ik anders als een slechte moeder zal gezien worden door mijn omgeving’, ‘Ik wil een goede band blijven behouden met mijn kinderen’, ‘Dit geeft mij een volwaardig gevoel van moederschap’, ‘Ik heb in het verleden meer voor de kinderen gezorgd dan de vader en wil op die manier erkend worden voor mijn jarenlange inzet’, ‘Toen mijn eigen ouders uiteen gingen, voelde ik mij in de steek gelaten door hen. Ik wil dat mijn kinderen niet hetzelfde moeten meemaken’, enzovoort.

Door twee – op het eerste zicht onverzoenbare – standpunten te verlaten en op zoek te gaan naar de bezorgdheden die hierachter schuilen, kan men op zoek gaan naar een oplossing die tegemoetkomt aan de fundamentele betrachtingen van beide partijen. Het verkennen van de bezorgdheden en betrachtingen creëert extra speelruimte in het onderhandelen over oplossingsmogelijkheden, omdat via deze weg verzoenbare belangen zichtbaar worden gemaakt. Vanuit deze bredere zoekruimte, worden zo veel mogelijk creatieve oplossingen gezocht. Op deze basis onderhandelen, impliceert dat beide partijen een tijd zonder oplossing kunnen tolereren, wat niet makkelijk is. Men moet erop vertrouwen dat de tijd die hiervoor uitgetrokken wordt, niet betekent dat men zal moeten toegeven op cruciale punten.

De scheidingsbemiddelaar bewaakt dat de cliënten voldoende verzoenbare betrachtingen ontdekken en verwoorden. Wederzijds begrip en inlevingsvermogen van beide partijen worden gestimuleerd. De beste oplossingen zijn deze die het nauwst aansluiten bij de fundamentele bezorgdheden en betrachtingen van beide partijen. Niemand geeft iets op wat écht belangrijk is.

2.2 Ouderschapsbemiddeling

Scheidingsbemiddeling helpt mensen zakelijk te onderhandelen tijdens de scheiding over de verschillende scheidingsonderwerpen (materie en personen).

Een ouderschapsbemiddelaar helpt cliënten na de scheiding als ouders zakelijk te onderhandelen over (nieuwe) afspraken m.b.t. de kinderen, zodat laatstgenoemden niet klem komen te zitten in hun conflicten. Het betreft hier afspraken over ouderlijk gezag, verblijfsregeling, kostenregeling en/of andere regelingen die te maken hebben met hun kinderen.

Ouders worden gestimuleerd om samen te werken i.p.v. de strijd aan te gaan. De bemiddelaar helpt ouders stil te staan bij de bezorgdheden en wensen van hun kinderen (cf. interested

based onderhandelingsmethode). De ouders worden geholpen om te luisteren naar de behoeften en de beleving van hun kinderen en naar de consequenties die de scheiding voor hen meegebracht hebben, dit in functie van het treffen van regelingen in het belang van de kinderen. Wat het belang van kinderen is, wordt inhoudelijk niet door de bemiddelaar bepaald. Hij helpt de cliënten na te denken over wat zij in het belang van de kinderen vinden. Ouderschapsbemiddeling ziet het belang van het kind als volgt: wanneer ouders beiden en weloverwogen achter een bepaalde regeling betreffende hun kinderen staan, is dat in het belang van de kinderen. Bijzaak is hoe die regeling er concreet uitziet.

Een voorbeeld:

Als beide ouders ervoor kiezen dat er een ‘klassieke’ verblijfsregeling komt voor de kinderen, dan is dat een goede regeling. Als één van de ouders opteert voor een bilocatieregeling en de andere ouder wil een ongelijk verdeeld verblijf, kan dit leiden tot een conflict waar de kinderen in gekneld komen te zitten. Vertolkte standpunten dienen dan in eerste instantie geëxploreerd te worden via de interested based onderhandelingsmethode. Blijken de betrachtingen onverenigbaar, dan komt het belang van de kinderen in het gedrang.

Ex-partner zijn wordt losgekoppeld van ouder zijn. De bemiddelaar zorgt ervoor dat de ouders hun ‘ouderpet’ opzetten op het moment dat ze onderhandelen over de kinderen. Dit heeft vaak als positief effect dat cliënten kunnen zien dat de kwaadheid/gekwetstheid als ex-partner iets anders is dan hun rol als ouder. Het hoeft m.a.w. niet te betekenen dat men elkaar als een slechte ouder ziet, ook al ziet men elkaar als een slechte (ex-)partner.

3. DE NIEUWE WET

3.1 Toelichting

De wet “tot het bevoorrechten van een gelijkmatig verdeelde huisvesting van het kind van wie de ouders gescheiden zijn en tot regeling van de gedwongen tenuitvoerlegging inzake huisvesting van het kind” werd in de loop van 2006 goedgekeurd door de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat. De nieuwe wet is verschenen in het Belgisch Staatsblad op 4 september 2006.

De wet is een aanvulling van Art. 374 van het Burgerlijk Wetboek, dat reeds gewijzigd werd bij de wet van 13 april 1995, waarbij een wettelijke voorkeur gegeven werd aan het gezamenlijk ouderlijk gezag ter vervanging van het zogenaamde hoede- en bezoekrecht. Deze wijziging betekent dat gescheiden ouders samen verantwoordelijk blijven voor het nemen van belangrijke beslissingen betreffende hun kinderen (o.a. schoolkeuze, vrijetijdsactiviteiten met een duurzaam karakter, studierichting, levensbeschouwing).

De nieuwe wet behelst volgende bepalingen ter aanvulling van voornoemd artikel:

“§ 2. Ingeval de ouders niet samenleven en hun geschil bij de rechtbank aanhangig wordt gemaakt, wordt het akkoord over de huisvesting van de kinderen door de rechtbank gehomologeerd, tenzij het akkoord kennelijk strijdig is met het belang van het kind.”

Het betreft hier de wettelijke explicite van wat in de realiteit meer en meer gebeurt bij echtscheidingen door onderlinge toestemming: beide partijen hebben onderling een akkoord bereikt (al dan niet m.b.v. advocaat, notaris en/of scheidingsbemiddelaar) m.b.t. de verblijfsregeling van de kinderen. Hier wordt geen voorkeur gesuggereerd voor een bilocatieregeling.

“Bij gebrek aan akkoord, in geval van gezamenlijk ouderlijk gezag, onderzoekt de rechtbank op vraag van minstens één van de ouders bij voorrang de mogelijkheid om de huisvesting van het kind op een gelijkmatige manier tussen de ouders vast te leggen.”

Deze paragraaf houdt een ingrijpende wijziging in van de wetgeving. Tot op heden gaven rechters ingeval van conflict m.b.t. de verblijfsregeling de voorkeur aan een klassieke regeling. Dit houdt over het algemeen in: hoofdverblijf bij de moeder en recht op persoonlijk contact voor de vader, wat meestal neerkomt op een weekend op twee en de helft van de vakanties bij de vader; in meer uitzonderlijke omstandigheden is dit: hoofdverblijf bij de vader en recht op persoonlijk contact voor de moeder. De richtlijn in de nieuwe wet wordt echter: een bilocatieregeling waarbij de kinderen ongeveer evenveel tijd spenderen bij de vader als bij de moeder.

De wet van 13 april 1995 regelt gezagsco-ouderschap, de nieuwe wet voorziet een uitbreiding naar verblijfsco-ouderschap.

“Ingeval de rechtbank echter van oordeel is dat de gelijkmatig verdeelde huisvesting, niet de meest passende oplossing is, kan zij evenwel beslissen om een ongelijk verdeeld verblijf vast te leggen.

De rechtbank oordeelt in ieder geval bij een met bijzondere redenen omkleed vonnis, en rekening houdend met de concrete omstandigheden van de zaak en het belang van de kinderen en de ouders.”

De rechter kan dus wel beslissen tot een niet gelijkmatige huisvesting van het kind, maar dit moet dan wel met redenen omkleed worden. De vraag die zich stelt is welke maatstaven de rechter hiervoor zal hanteren: op welke basis zal geoordeeld worden dat een bilocatieregeling niet de meest passende oplossing is? Wat verstaat de rechter onder ‘het belang’ van kinderen en ouders? Wat als het belang van de kinderen in strijd is met het belang van de ouders?

Artikel 387 van hetzelfde Wetboek wordt o.a. nog aangevuld met volgend lid:

“Onverminderd artikel 1734 van het Gerechtelijk Wetboek, poogt de rechtbank de partijen te verzoenen. Zij verstrekt hen alle nuttige inlichtingen over de rechtspleging en in het bijzonder over het nut een beroep te doen op in het zevende deel van het Gerechtelijk Wetboek bepaalde bemiddeling. Indien zij vaststelt dat een toenadering mogelijk is, kan zij de schorsing van de procedure bevelen, teneinde de partijen de mogelijkheid te bieden alle nuttige inlichtingen hierover in te winnen en het bemiddelingsproces te starten.”

Dit is een belangrijke aanvulling op de bilocatieregeling als richtlijn. Het is een duidelijke aanzet om ouders te stimuleren tot samenwerking om de verblijfsregeling van hun kinderen te regelen op een constructieve en coöperatieve wijze. Er is echter geen verplichting tot bemiddeling, dit bv. i.t.t. de recente Nederlandse wetgeving omtrent scheiding, die ouders verplicht om eerst te onderhandelen rond een zgn. ouderschapsplan, vooraleer ze kunnen scheiden.

3.2 Beschouwingen

Scheidingsbemiddelaars die werken vanuit het model contrapunt bekijken de nieuwe wet met argusogen.

Mia Renders formuleert het als volgt (Libelle, 2005): “De intentie is goed, maar de gevolgen zijn rampzalig. (...) Verblijfsco-ouderschap (...) is niet noodzakelijk de beste regeling voor het kind, zo blijkt uit wetenschappelijk onderzoek. Zeker niet als de ouders in een heftig conflict verwickeld zijn. Wat dan wél een goede regeling is? Elke regeling waarmee beide ouders akkoord gaan.” Renders vreest dat de nieuwe wet zal misbruikt worden en tot escalatie van het conflict zal leiden: “Het zal gebruikt worden als nieuw chantagewapen en de strijd zal

nog meer opklaaien.” Haar besluit is duidelijk: “Geef ouders de ruimte en de mogelijkheid om zélf te beslissen over de verblijfsregeling van hun kinderen. Zonder rechtbank en zonder vechtende advocaten. Als gelijkwaardige partners, en zonder dat een van beiden meer of minder macht heeft omdat de wetgever hetzelfde denkt over wat het beste is voor het kind.” Bij dit laatste dient opgemerkt te worden dat de definitieve tekst van de goedgekeurde wet nog niet voorhanden was ten tijde van geciteerd interview. De nieuwe wet voorziet immers de mogelijkheid tot bemiddeling in conflictsituaties omtrent de verblijfsregeling. Ook andere auteurs hebben hun bedenkingen bij het promoten van de bilocatieregeling als norm. Ed Spruyt (november 2002) concludeert uit zijn literatuuronderzoek dat contactfrequentie niet samenhangt met welbevinden van kinderen na echtscheiding. Indien er veel ouderlijk conflict is, werkt contact negatief. Indien er weinig of geen ouderlijk conflict heerst, werkt contact positief. Algemeen stelt hij dat scheiding voor kinderen vooral nadelig is als dit gepaard gaat met ernstige en langdurige conflicten. Hij besluit: “Twee tevreden ouders zijn het beste voor het kind.” Een gedeeld verblijf kan pas succesvol zijn als er aan een aantal voorwaarden is voldaan: kunnen communiceren als ouders, geen machtsstrijd voeren en het redelijk eens zijn over de taakverdeling. Cruciaal hierbij is de mate van samenwerking tussen de ouders.

Belgisch onderzoek (Buisse, 2004) bevestigt deze visie: “Vooral in die situaties waarin ouders vaak en intens conflict hebben en waar kinderen in die conflicten dreigen betrokken te worden, zou verblijfsco-ouderschap het aantal en de intensiteit van de conflicten kunnen doen toenemen. Dat zou mogelijks nefast kunnen zijn voor de betrokken kinderen.”

Ten slotte volgt een bedenking m.b.t. de ietwat tegenstrijdige boodschap die de rechtspraak met zich meebrengt (Cottyn, 1994-1995): “Door de wettelijke sfeer waarin een echtscheiding verwickeld zit, denkt men dikwijls in termen van rechten. Denken over ouderschap op basis van gelijke rechten verschilt echter van een oriëntatie op zorg.” (...) “Naast deze wettelijke ethiek van *recht doen*, waaraan de zorgdimensie ontbreekt, hebben wij een ethiek nodig die zich baseert op de zorg en de opvoeding die een specifiek kind nodig heeft.”

4. CONTEXTUELE KIJK

Wat zegt Nagy (2002) over de verblijfsregeling na scheiding?

“Het zou ideaal zijn als de voogdij over het kind wordt verdeeld over de ex-echtgenoten en wordt gekenmerkt door ieders duidelijke bereidheid met elkaar samen te werken ten behoeve van hun kind. Of het kind bij één of afwisselend bij beide ouders woont is van ondergeschikt belang. De kwestie waar het echt om gaat is of de ouders een oprechte poging kunnen doen om in het belang van hun kinderen samen te werken.” Volgens hem is de voornaamste bron van schade voor de kinderen het chronisch wantrouwen tussen (ex-)echtgenoten. Terzijde dient opgemerkt te worden dat een dergelijke situatie zich ook kan voordoen bij ouders die onder één dak wonen.

Hij meent voorts dat de juridische strijd niet bevorderend is voor het welzijn van de kinderen. Kinderen voelen zich altijd gekwetst als ouders elkaar belasteren. Bovendien: “Bij een totale juridische oorlog loopt men ook het risico de vervreemding tussen leden van ieders familie van herkomst te vergroten, met als mogelijkheid dat de kinderen minder contact met hen kunnen hebben.” Dit kan ertoe leiden dat belangrijke hulpbronnen die kinderen kunnen helpen in het pijnlijke proces van de scheiding dreigen weg te vallen.

In haar lezing sluit Leen Hermkens (1994) zich hier bij aan: “Niet de echtscheiding op zichzelf maar de onderlinge relatie van ouders voor, maar vooral na de echtscheiding zijn verantwoordelijk voor gevolgen op korte en lange termijn.” Zij vervolgt: “Echtscheiding en

gevolgen daarvan op het kind op korte én lange termijn zijn niet te begrijpen zonder de begrippen loyaliteit en de balans van geven en ontvangen.”

Hermkens geeft hiermee een mooie aanzet om echtscheiding en de gevolgen daarvan te belichten vanuit contextueel perspectief.

4.1 Loyaliteit

Een fundamenteel aspect van de ouder-kindrelatie is de existentiële band die uniek, onvervangbaar en onverbreekbaar is.

“Door het feit dat het kind het leven krijgt van zijn ouders, ontstaat er tussen hen een onomkeerbare band van wederzijdse rechten en verplichtingen, verdiensten en schulden, die verder in de relatie vorm krijgt.” (Michielsen, 2003). Loyaliteit wordt in de contextuele visie niet gezien als een gevoel, maar als een zijnsgegeven.

a) Loyaliteitsconflicten

Bij een loyaliteitsconflict is er sprake van een keuze tussen twee loyaliteiten t.a.v. twee verschillende personen. Het gaat hier om een triadisch probleem.

Een voorbeeld:

Wanneer een kind van gescheiden ouders gevraagd wordt bij wie het zou willen wonen, staat het vaak voor een loyaliteitsconflict. Een kind dwingen tot het kiezen voor één ouder tegen de andere gaat in tegen het natuurlijke gegeven dat kinderen loyaal willen zijn aan beide ouders. In deze optiek is een kind niet werkelijk vrij om deze vraag te beantwoorden en legt het veeleer een last op de schouders van het kind. In het ergste geval leidt dit tot een gespleten loyaliteit.

b) Gespleten loyaliteit

Als een kind geklemd raakt in het chronisch wantrouwen van de ene ouder tegenover de andere ouder, raakt het kind in een gespleten loyaliteit. Het kind dient als het ware partij te kiezen voor één ouder, terwijl het van nature loyaal wil blijven tegenover beiden. Het kind wordt belemmerd in het zorg dragen voor en ontvangen van de andere ouder, omdat het kind merkt dat de ene ouder zich daardoor tekortgedaan voelt.

c) Onzichtbare loyaliteit

Als men niet openlijk loyaal kan zijn, gaat ze ondergronds. Openlijk wordt de loyaliteit ontkend, maar ze werkt door in andere relaties op een destructieve manier en ze belemmert een evenwichtige uitgroei van de persoonlijkheid.

Een voorbeeld:

Een kind van een blanke moeder en een zwarte vader (gescheiden en in een hevige juridische strijd gewikkeld) ontkent de loyaliteit tegenover haar vader. Ze wil hem het liefst nooit meer zien. Op school heeft ze weinig vriendjes, tot er een nieuw – zwart – kind op school verschijnt. Zij voelt zich erg aangetrokken tot deze persoon en al gauw bloeit er een intense vriendschap tussen beiden.

d) Conclusie

Kinderen in scheidingssituaties krijgen bijna altijd te maken met loyaliteitsconflicten tegenover hun ouders. Het is mogelijk dat hun ouders heel kwaad zijn op elkaar, zich erg gekwetst voelen en daardoor in een hevig conflict zitten. Kinderen worden hier vaak mee geconfronteerd. Ze horen bvb. hun moeder verwijtend spreken over hun vader als ze met een vriendin aan het praten is, of ze krijgen te horen van vader dat hun moeder het niet verdient om graag gezien te worden door hen.

Als deze moeilijke situatie kan beperkt worden voor kinderen in duur en intensiteit, hoeft dit niet noodzakelijk te leiden tot een situatie van gespleten loyaliteit. Gelukkig voor veel kinderen is deze periode van ontwrichting tijdelijk en kunnen de balansen terug in evenwicht komen op langere termijn.

Als ouders kunnen zien dat kinderen een openlijke band willen met beide ouders en als ze bovendien kunnen zien dat dit goed is voor hun kinderen, leveren ze een essentiële bijdrage aan hun verantwoord ouderschap. Loyaliteit is geen 'of-of'-situatie: een kind dat aangeeft van zijn vader te houden, sluit niet uit dat het evenzeer van zijn moeder houdt. Als ouders aan kinderen expliciet de toestemming geven dat ze de andere ouder ook graag mogen zien, dan dragen zij bij aan het instandhouden en openlijk beleven van de existentiële band. Het is immers van fundamenteel belang dat het kind loyaal kan blijven aan beide ouders.

In het geval dat gescheiden ouders chronisch in hun conflicten blijven vastzitten, neemt het wantrouwen toe en worden kinderen gedwongen in een split. Dat kinderen zich gedwongen voelen om partij te kiezen, gebeurt niet altijd op een even expliciete wijze. Een kind dat de boodschap krijgt dat zijn vader niet deugt en een dronkaard is, kan duidelijker aangeven dat het in een loyaliteitsconflict terecht komt. Een ouder kan echter op subtiele, en daardoor minder herkenbare, wijze een kind dwingen tot een split.

Een voorbeeld:

Na een weekend bij vader, komt een kind enthousiast thuis: ze hebben veel uitstapjes gemaakt en het was leuk! Moeder kijkt haar kind met een verongelijkte blik aan, de tranen springen in haar ogen, maar ze geeft geen commentaar. De volgende keer dat het kind van het weekend bij vader thuiskomt, reageert het zeer gelaten op de vraag van moeder of het leuk was bij papa: "Bwa, dat ging wel. Maar ik ben heel blij dat ik weer bij jou ben, mama. Jij bent de liefste."

Gespleten loyaliteit legt kinderen verplichtingen op die niet passend zijn, met als gevolg een grote kans op een destructieve vorm van parentificatie.

4.2 Parentificatie

Parentificatie is een begrip dat systeemtheoretisch gezien wordt als "gedrag van kinderen waarbij zij de verantwoordelijkheden van (één van) de ouders overnemen omdat die niet adequaat functioneert". (Michielsen, 2003).

Nagy plaatst dit binnen de balans van geven en ontvangen en maakt er zodoende een relationeel-ethisch begrip van, dat alles te maken heeft met rechtvaardigheid en vertrouwen in die relatie. Uitgangspunt is het gevende kind, dat vanuit zijn existentiële loyaliteit zorg wil dragen voor zijn ouders.

Parentificatie hoeft niet noodzakelijk negatief te zijn voor het kind. "Het kind bouwt op die manier verdienste op en houdt er een gevoel van bekwaamheid, verantwoordelijkheid en zelfstandigheid aan over." (Heylen, 1997). Zo groeien zelfwaarde en zelfvertrouwen. Naast de voorwaarde dat het geven gezien en erkend wordt door de ouder(s), dient het ook in verhouding te staan tot het ontwikkelingsniveau van het kind..

a) Destructieve parentificatie

Destructieve parentificatie treedt op wanneer het kind niet erkend wordt in zijn geven, al dan niet in combinatie met verwijten, het beschuldigen van het kind als zijnde de oorzaak van de problemen. Dit wekt schuldgevoelens op bij het kind. Hoe subtieler de schuld wordt opgelegd, hoe erger het kind gevangen zit in destructieve parentificatie.

b) Conclusie

De mogelijkheid van het kind om te geven is een natuurrecht: het is rechtvaardig dat een kind terug kan geven aan zijn ouders, zij het niet in dezelfde mate waarin en op, dezelfde manier waarop ouders aan kinderen geven: het is per definitie een asymmetrische relatie. Kinderen worden altijd in meerdere of mindere mate geparentificeerd.

Ouders die scheiden boren dit vermogen tot geven (soms onbewust) extra aan. Kinderen hebben voelsprietjes als het gaat om de noden van hun ouders. Net in die moeilijke periode van de scheiding zijn ouders vaak minder beschikbaar voor hun kinderen en komt hun zorg (tijdelijk) op de achtergrond te staan. Dat kinderen hierop inspelen, is een logisch gevolg. Zij zien dat hun ouder(s) tijdelijk niet in staat zijn om te functioneren zoals het hoort, waardoor ze soms de verantwoordelijkheid op het niveau van de volwassene op zich nemen. Parentificatie wordt schadelijk wanneer het een chronisch iets wordt, het kind er niet voor erkend wordt en/of bovendien opgezadeld wordt met een schuldgevoel. In zulke situaties is er geen basis van vertrouwen meer. In scheidingssituaties is destructieve parentificatie geworteld in een voortdurend diep wantrouwen tussen de ouders.

Met grenzen van generaties moet passend rekening gehouden worden. Nagy beklemtoont de helende werking van het kind erkenning te geven voor zijn investeringen van zorg. Erkenning mag echter niet in de betekenis van 'het kind in zijn rol bevestigen' gezien worden. Erkenning gaat erom dat de volwassene duidelijk maakt dat hij de inzet ziet én dat hij er zich van bewust is dat dit een last is voor het kind. Als het om 'bevestigen' gaat, wordt de parentificatie in stand gehouden en gaat het eerder om een vorm van manipulatie.

Ouders zullen dus stappen moeten ondernemen in de richting van het herstel van hun verantwoordelijkheid. "Naarmate ouders meer in staat raken verantwoordelijkheid op zich te nemen, zullen de kinderen natuurlijkerwijs verantwoordelijkheden die meer bij een kind passen, op zich nemen." (Nagy, 2002). Dit zal niet zonder slag of stoot verlopen. Kinderen die geruime tijd geparentificeerd zijn, zullen hun positie niet zo maar willen opgeven. Het levert hen in zekere zin ook winst op en vaak ontnemen ze er hun gevoel van zelfwaarde aan. Dit mag hen niet bruusk ontnomen worden. Het is een proces dat tijd in beslag zal nemen.

Een voorbeeld:

Een meisje van 13, wonend bij haar gescheiden vader, neemt heel wat verantwoordelijkheid op zich. Zij is in de loop der jaren een echte vertrouwenspersoon geworden voor haar vader. Wanneer de vader een nieuwe relatie begint, blijft de dochter op haar positie van 'eerste vrouw' staan: zij wil aan tafel aan het hoofd zitten, in de auto zit zij naast de vader en de nieuwe vriendin achterin... Wanneer de vriendin hier een opmerking over maakt, ontstaat er grote spanning binnen het gezin. Er is sprake van rivaliteit, de vader voelt dit aan alsof hij moet kiezen tussen zijn dochter en zijn vriendin...

4.3 Balans van geven en ontvangen

De intrinsieke rechtvaardigheid van de existentiële relaties wordt bepaald door de balans van geven en ontvangen binnen die relaties. Als er op lange termijn een evenwicht bestaat tussen wat geïnvesteerd wordt en wat ontvangen wordt, ontstaat er vertrouwen in de ander en is men zelf betrouwbaar.

Een kind dat opgroeit tussen voldoende zorgzame volwassenen kan rekenen op zorg en aandacht, waardoor het hen leert te vertrouwen.

Soms groeien kinderen op in een onbetrouwbare wereld. Als ouders vaak in de knoei zitten met zichzelf, hebben ze onvoldoende oog voor hun kinderen. Het gaat er niet om dat ouders perfecte zorgdragers moeten zijn, maar als kinderen telkens de tekorten van hun ouders moeten invullen, niet passend bij hun ontwikkeling, leidt dit tot destructieve parentificatie.

Als het kind te weinig betrouwbare relaties kan opbouwen, wordt het destructief gerechtigd. Het zal op zijn beurt anderen wantrouwen en afwijzen. Het zal erkenning claimen bij anderen,

waardoor zijn ouders gespaard worden (roulerende rekening). Dit leidt tot het uit evenwicht raken van de balans, onder verschillende vormen, met als twee uitersten: niet/onvoldoende kunnen geven en niet/onvoldoende kunnen ontvangen.

Scheidende ouders zijn vaak te veel met zichzelf en elkaar bezig, zodat ze weinig in staat zijn om de rechten van kinderen te respecteren. De vraag is of ze in die periode in staat zijn om betrouwbare ouders voor hun kinderen te blijven. Soms zal het zelfs zo ver komen dat kinderen fungeren als geïsoleerde bronnen van betrouwbaarheid in een wereld van volwassenen die onbetrouwbaar en manipulatief is.

Toch is het belangrijk, ondanks de situatie van scheiding en de spanningen die dat meebrengt, dat ouders hun zorgfunctie blijven vervullen: “Zelfs te midden van hoog opgelopen spanningen van een afschuwelijk verlopende scheiding, doen ouders er goed aan hun doel voor ogen te houden. Een voortdurende investering in gezamenlijk ouderschap van het kind kan een echtpaar dat bezig is met echtscheiding, helpen hun pijn in andere banen te leiden en zich te richten op één van de centrale punten van hun werkelijkheid.” (Nagy, 2002).

Als twee scheidende mensen op hun ouderschap aangesproken worden, worden de oren vaak gespitst. Mensen zijn gevoelig voor dit existentiële thema. Zij willen een goede ouder zijn en scheidenden willen liefst ook door elkaar als een goede ouder gezien worden (= erkenning).

Als die erkenning er komt, helpt dit hen om zich verder te blijven inzetten op dit vlak.

Een voorbeeld:

Twee scheidende ouders in bemiddeling krijgen eenzelfde boodschap van hun kind te horen, nl.: “Ik zie jou het liefste”. Als deze ouders kunnen zien dat dit een vorm van zorg en geven is van hun kind, kunnen ze zich richten op wat het kind echt bedoelt en echt nodig heeft: zorg en de ruimte om openlijk de existentiële band met beide ouders te mogen beleven.

5. ALGEMENE CONCLUSIE

Hier komen we tot het formuleren van een antwoord op de vraag van dit eindwerk: levert de nieuwe wet inzake verblijfsco-ouderschap een bijdrage aan de rechtvaardigheid in de ouder-kindrelatie?

Op het eerste zicht zou je kunnen stellen dat dit klopt, aangezien het in de realiteit zal betekenen dat meer kinderen een regelmatig contact kunnen blijven behouden met beide ouders. Het is fundamenteel belangrijk dat kinderen loyaal kunnen zijn tegenover beide ouders.

Op het tweede zicht is het een ‘ja, op voorwaarde dat’. Regelmatig contact impliceert immers niet dat beide ouders erachter staan dat het kind tegenover beide ouders loyaal is. Een belangrijke voorwaarde zal dan zijn dat gescheiden ouders elkaar als ouders kunnen blijven zien en dat ze beiden het kind het gevoel geven dat de andere ouder er mag zijn, m.a.w. de existentiële band met beide ouders wordt erkend.

Uit tal van onderzoeken, ruimschoots gedragen door hulpverleningsvisies, blijkt dat scheiding voor kinderen vooral schadelijk is als het gepaard gaat met ernstige, langdurige ouderconflicten, waardoor het kind klem komt te zitten tussen zijn ouders. Als ouders bij voortdurend hun kinderen misbruiken om lucht te geven aan hun kwaadheid, haat en wantrouwen t.o.v. de andere ouder, wordt het kind als scheidsrechter gebruikt en komt het voor een ernstig loyaliteitsconflict te staan. Als ouders er niet in slagen hun conflicten te beheersen en ze uitvechten in het bijzijn van hun kinderen, zijn de negatieve effecten van de scheiding voor kinderen sterker. In zulke situaties is een bilocatieregeling voor een kind allerm minst een goede zaak. Het wordt een speelbal in de strijd van zijn ouders, waar het frequent en beurtelings mee geconfronteerd wordt. In extreme situaties zal een bilocatieregeling voor het kind het risico aanzienlijk vergroten dat het in een gespleten

loyaliteit terechtkomt, waarin het verscheurd en gemangeld wordt. Het tijdelijk stoppen van het contact met een van de ouders kan soms in het belang van het kind zijn.

Sommige stemmen gaan op om in deze gevallen het primaire verblijf toe te wijzen aan de ouder die het meest bereid is om ruim en onconflicteus contact met de andere ouder toe te staan (Teyber, 2002). Deze visie gaat echter voorbij aan het sterke verantwoordelijkheidsgevoel dat een kind kan hebben voor (één van) zijn ouders. Een kind wil loyaal zijn tegenover beide ouders, maar zal in zijn zorg vooral de focus leggen op de ouder die volgens hem het meeste zorg en steun nodig heeft. Bovendien is deze maatstaf uiterst delicaat en moeilijk meetbaar. Welke criteria zal men hiervoor hanteren? Wat met een kind dat in ernstige mate geparentificeerd is, dat halsstarrig en ‘hysterisch’ weigert bij de bezoeker langs te gaan, omdat het bang is dat de andere ouder zichzelf iets zal aandoen? Nagy stelt in dit verband: “Ouders tegenover elkaar stellen om hun goede kwaliteiten te kunnen meten resulteerde onder andere in een verdere vermindering van betrouwbaarheid in de familie.” Nochtans spreekt Nagy zichzelf even later tegen: “Bij het vaststellen van de bekwaamheid van de ouders moet de rechter ernstig rekening houden met de relatieve bereidheid van de twee partijen, het kind contact te laten houden met de andere ouder, zijn broers en zusters, zijn grootouders en andere familieleden.” Het klopt dat dit kinderen de kans geeft natuurlijke hulpbronnen in stand te houden, maar dan zullen de ouders de bereidheid moeten hebben om samen te werken.

In de hulpverlening aan mensen in scheidingssituaties is het stimuleren van de bereidheid tot samenwerking als ouders m.i. één van de belangrijkste werkpunten: een open dialoog aangaan over wat zij fundamenteel belangrijk vinden voor hun kinderen en hoe zij daar beiden toe kunnen bijdragen.

Ex-partners moeten geholpen worden om het verleden af te sluiten, zodat ze zich kunnen focussen naar de toekomst.

Meerzijdige partijdigheid is één van de leidende principes in de hulpverlening. Het belangrijkste doel hierbij is dat de belangen van kinderen (die nog afhankelijk zijn van hun ouders) gewaarborgd worden.

Kinderen moeten beschermd worden tegen de ouderlijke conflicten, niet door de conflicten te negeren, maar door de daadwerkelijke inzet van ouders om hun kinderen niet destructief te belasten met hun ouderconflict. Scheidings- en ouderschapsbemiddeling zijn in de hulpverlening aan te bevelen.

“De nadruk van contextuele therapie op veelzijdige zorg tussen familieleden onderling, zelfs te midden van echtscheiding, is de voorbode van echtscheidingsbemiddeling, een benadering die in wezen contextueel is.” (Nagy, 2002).

Conclusie: Waar gescheiden ouders coöperatief zijn, kan een bilocatieregeling positief en in het belang van het kind zijn. Deze ouders slagen erin hun onderlinge conflicten (vaak op het terrein van het partnerschap) te scheiden van hun ouderrol. Het spijtige van de nieuwe wet is dat het zijn doel een beetje voorbijschiet. Ouders die in staat zijn om samen te werken en oog hebben voor de noden van hun kinderen, hebben geen rechtbank nodig om tot een goede regeling te komen. Ouders die in conflict zijn – vaak chronisch – zullen wel de stap naar de rechtbank zetten. Het zou beter geweest zijn als de wet had voorzien in een verplichte bemiddeling vooraleer men naar de rechtbank kan stappen, of naar analogie met de Nederlandse wetgeving: mensen die willen scheiden verplichten om eerst een ouderschapsplan op te stellen. Dit heeft het voordeel dat er op dat moment nog geen jarenlange juridische strijd woedt tussen de ouders, waardoor de ‘berg van wantrouwen’ tussen beiden nog niet torenhoog en niet meer te overzien is.

Rechtvaardigheid in de existentiële relatie van gescheiden ouders en hun kinderen wordt niet noodzakelijk versterkt door een gedeelde verblijfsregeling. Wanneer een kind waar verblijft,

is bijzaak. Wat wel fundamenteel belangrijk is, is dat een kind openlijk loyaal kan blijven tegenover zijn beide ouders en dat de balans van geven en ontvangen in evenwicht is. “Het principe van co-ouderschap is een paraplu, door twee gescheiden ouders vastgehouden, waaronder hun kinderen zich nog beschermd en geborgen kunnen voelen.” (Lampe, 1998).

BIBLIOGRAFIE

Belgisch Staatsblad. Wet tot het bevoorrechten van een gelijkmatig verdeelde huisvesting van het kind van wie de ouders gescheiden zijn en tot regeling van de gedwongen tenuitvoerlegging inzake huisvesting van het kind, 4 september 2006.

Boszormenyi-Nagy, Ivan en Krasner Barbara. Tussen geven en nemen: over contextuele therapie. Haarlem: De toorts, 2002 (3de druk).

Buysse, Ann (e.a.). Effecten van scheiding op kinderen: onderzoeksresultaten en beleidsopties, 2004 (onuitgegeven document universiteit Gent).

Cottyn, Lieve. Als ouders apart (gaan) wonen: beschikbare steunbronnen voor kinderen. In: systeemtheoretisch bulletin 13, 1994-1995.

Hargrave, Terry D. en Pfitzer, Franz. Ontwikkelingen in de contextuele therapie: de kracht van geven en nemen in relaties. Leuven: Acco, 2005

Hermkens, Leen. Lezing t.b.v. de studiedag ‘Contextuele hulpverlening aan echtgescheiden ouders en hun kinderen en samengestelde gezinnen.’ 2 december 1994.

Heylen, Marleen. Kinderen en scheiding: gids voor scheidende ouders en hun kinderen. Globe, 1997.

Lampe, Paula. Gedeelde kinderen: co-ouderschap als keuze. Amsterdam: Ambo, 1997.

Libelle. Interview: bemiddelaar Mia Renders heeft het moeilijk met de nieuwe echtscheidingswet. 28 april 2005.

Michielsen, May (e.a.). Leren over leven in loyaliteit: over contextuele hulpverlening. Leuven: Acco, 2003 (6de druk).

Renders, Mia. Echtscheiding door onderlinge toestemming in eigen handen. Globe, 2003.

Renders, Mia. Scheidingsbemiddeling: een theoretisch en praktisch model. Gent: Scoop, 1999.

Spruijt, E. (e.a.). Het verdeelde kind: literatuuronderzoek omgang na scheiding. Rapport in opdracht van de Raad voor Kinderbescherming. Utrecht: Universiteit, november 2002.

Teyber, Edward. Kind van gescheiden ouders: kind van de rekening? Amsterdam: Ambo, 2002. (2de herziene druk).

Ury, William en Fisher, Roger. Excellent onderhandelen. Amsterdam: Contact, 1994.